

Consultatieverslag Burgerschap

Verslag n.a.v. de tweede consultatiefase

Voorliggend consultatieverslag hoort bij de bijgestelde visie op het leergebied en bijgestelde grote opdrachten voor het leergebied Burgerschap. Dit verslag is bedoeld om u mee te nemen in de keuzes die ontwikkelteam Burgerschap heeft gemaakt in het bijstellen en aanscherpen van de grote opdrachten op basis van de feedback die het team heeft ontvangen. Het ontwikkelteam is blij met al die feedback en de grote betrokkenheid die daaruit blijkt en wil ieder die de moeite heeft genomen om feedback te organiseren en te geven, hartelijk danken.

Achtergrond

In maart 2018 zijn 9 ontwikkelteams met daarin leraren en schoolleiders uit het primair en voortgezet onderwijs begonnen met de ontwikkeling van bouwstenen voor de leergebieden Nederlands, Engels/Moderne vreemde talen, Rekenen & Wiskunde, Digitale geletterdheid, Burgerschap, Bewegen & Sport, Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij en Mens & Natuur. Deze bouwstenen vormen de basis voor de herziening van kerndoelen en eindtermen.

De ontwikkelteams werken per leergebied aan een visie, grote opdrachten, en bouwstenen van kennis en vaardigheden. Deze producten worden in vijf ontwikkelsessies door de ontwikkelteams uitgewerkt. Na elke ontwikkelsessie volgt er een consultatieperiode waarin de betrokkenen worden bevroegd om inbreng te leveren op de tussenproducten, zodat de teams op basis daarvan deze verder kunnen aanscherpen en verrijken. In het consultatieverslag wordt u meegenomen in de keuzes die zijn gemaakt in het herzien van deze tussenproducten. Het tweede tussenproduct van de ontwikkelteams, de grote opdrachten, was voor een landelijke consultatie voorgelegd in de consultatieperiode van 5 juni tot 6 juli 2018. U kunt de bijgestelde visie en de bijgestelde grote opdrachten voor het leergebied Burgerschap lezen op onze website: <https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>.

In dit consultatieverslag worden het verloop van het tweede consultatieproces, de reacties die dit heeft opgeleverd en de manier waarop deze zijn benut om het tweede tussenproduct - de grote opdrachten - aan te passen, beschreven. Meer informatie over de aanpak van het consultatieproces leest u in de bijlage van dit document.

Samenvatting aanpassingen ten behoeve van tussenproduct 2 'grote opdrachten'

Alle grote opdrachten zijn plenair besproken. Daarbij is de externe feedback doorgenomen en gewogen. Bij het wegen is bepaald of een punt uit de feedback wordt verwerkt in de visie, dan wel de grote opdrachten, dan wel benut kan worden in de bouwstenen. In een enkel geval wordt een punt uit de feedback niet meegenomen omdat het team vindt dat dit punt al voldoende is verwerkt of als niet relevant is bevonden. In de derde ontwikkelsessie is veel aandacht gegaan naar het heroverwegen en herformuleren van de grote opdrachten op basis van de feedback. Wel is getracht om bij

de aanpassingen dicht bij de oorspronkelijke tekst te blijven. Twee grote opdrachten over technologisch burgerschap zijn samengevoegd.

Een deel van de feedback betrof de onderbouwing van de keuze voor de verschillende grote opdrachten en de overkoepelende thema's: democratie, diversiteit, technologie, globalisering en duurzaamheid. In de feedback liepen de meningen uiteen over de totale set aan grote opdrachten en of deze de kern van burgerschap vormen. Een deel van de respondenten gaf aan de kern kleiner moet zijn, terwijl andere respondenten blij waren met de grote opdrachten die contexten bieden aan burgerschap. De feedback is gebruikt om een verantwoording te schrijven voor de keuze van de grote opdrachten, waarom het team vindt dat al deze grote opdrachten tot de kern van het burgerschapsonderwijs behoren en hoe dit samenhangt met de visie op burgerschap.

Aanpassingen weergegeven o.b.v. de volgende aspecten:

a. Input en/of feedback verwerkt ten behoeve van de grote opdrachten

In de grote opdrachten over het thema diversiteit wordt ingegaan op de begrippen solidariteit en verantwoordelijkheid. Het begrip identiteit wordt verder verdiept.

Duurzaamheid heeft betrekking op de eigen leefomgeving en individuele keuzen, maar heeft ook te maken met maatschappelijke, politieke en economische structuren. Dit is verwerkt in deze grote opdracht over duurzaamheid (verantwoordelijk voor je leefomgeving). Daarmee wordt de omschrijving van de relevantie van duurzaamheid voor burgerschap verduidelijkt.

De feedback ten aanzien van het benadrukken van overeenkomsten tussen mensen en groepen in plaats van het benoemen van verschillen hebben we ter harte genomen. Een positieve formulering verbindt meer en verbinding / cohesie is een algemeen doel dat ten grondslag ligt aan burgerschapsonderwijs.

De vraag is gesteld of we burgerschap moeten beperken tot een kern die gaat over democratie, en/of diversiteit en /of sociaal-maatschappelijke vorming. De grote opdrachten (GO) over technologie, (GO 7-8), globalisering (GO 10) en duurzaamheid (GO 11) zouden dan kunnen worden ondergebracht bij andere leergebieden. In het team komt naar voren dat het verstandig is om deze grote opdrachten juist te behouden in verband met scholen die niet alle vakken apart aanbieden, zoals bijv. pro en lagere vmbo-niveaus. De verschillende thema's en grote opdrachten hangen in de visie van het team met elkaar samen. De grote opdrachten over de thema's democratie en diversiteit hangen samen met contexten als: globalisering, technologische ontwikkelingen en duurzaamheid. In de nieuwe versie is deze samenhang nadrukkelijker genoemd in de verantwoording van de keuze voor en de samenhang tussen de grote opdrachten en in de beschrijving van de relevantie van de contextuele grote opdrachten.

De aandacht voor democratisch burgerschap op Europees niveau is nadrukkelijker aangeduid. Dit is zowel gedaan in het perspectief van democratie als globalisering.

In de feedback wordt gevraagd of vaardigheden concreter kunnen terugkomen in het curriculum. In het nieuwe format voor de grote opdrachten wordt hieraan tegemoetgekomen. Een nadere specificering van de vaardigheden maakt onderdeel uit van de bouwstenen.

Wij onderschrijven het belang van het benoemen van kinder- en mensenrechten. Deze zijn benoemd in de grote opdrachten en zullen meegenomen worden naar de bouwstenen.

Er wordt aangegeven dat houdingsdoelen onderdeel moeten uitmaken van de grote opdrachten van burgerschap. Enerzijds valt dit formeel buiten onze opdracht. Anderzijds is er draagvlak voor het benoemen van waarden van en houdingen in de democratische rechtsstaat. Dit blijkt uit de feedback, het wetsvoorstel voor burgerschap in het onderwijs en het toezichtskader van de onderwijsinspectie (2006). Afgesproken is de drieslag 'vrijheid, gelijkheid en solidariteit' in ieder geval een plek te geven en waar mogelijk formulering te kiezen gericht op het stimuleren van de ontwikkeling van houdingen bij leerlingen.

b. Input en/of feedback niet verwerkt ten behoeve van de grote opdrachten

Uit de feedback blijkt dat een groot deel van de scholen en docenten aan de grote opdrachten genoeg houvast heeft voor de verdere invulling van burgerschap. Daarbij geeft een deel aan een aantal van de grote opdrachten reeds te vervullen in de huidige lespraktijk en zij zien bij de andere opdrachten kansen hiervoor.

Een aantal feedbackreacties geeft aan de grote opdrachten te voorschrijvend en concreet te vinden. Er is hierbij sprake van tegengestelde posities, variërend van "te breed zijn, niet haalbaar, te weinig houvast biedend" tot "te veel voorschrijvend en te concreet". De mate van concreetheid is een aspect dat wordt verkend in een vergelijking van de grote opdrachten van verschillende leergebieden om zo samenhang te bereiken in de wijze van formuleren. Hiermee is inmiddels een begin gemaakt door het format van de grote opdrachten eenduidig te maken voor alle grote opdrachten van alle negen leergebieden.

Er is sprake van bezorgdheid over de bekwaamheid van docenten, verantwoordelijkheden binnen de school, het vertalen van grote opdrachten naar schoolvisie en het integreren van burgerschapsonderwijs in het schoolcurriculum. De verantwoordelijkheid voor de invoering ligt inderdaad bij de scholen. Leraren moeten daarvoor voldoende toegerust worden/zijn. Dit vraagt aandacht bij de implementatie maar behoort niet tot de verantwoordelijkheden van de ontwikkelteams van curriculum.nu.

Vanuit de feedback komt het verzoek naar voren om zingeving, zelfbewustzijn, zelfvertrouwen, of assertiviteit op te nemen in de grote opdrachten bij burgerschap. We zijn daarmee terughoudend want deze behoren meer tot een pedagogische keuze van de school.

c. Input en/of feedback meenemen naar de vervolgfase

De feedback gericht op de relatie tussen technologie en burgerschap is naar onze mening al grotendeels benoemd in de grote opdrachten. Een verder uitwerking hiervan vindt plaats in de bouwstenen.

In de vervolgfase worden de grote opdrachten uitgewerkt in bouwstenen. Daarin zullen diverse onderwerpen meer op detailniveau een plek krijgen, bijv. de democratische houding met rechten, plichten, kritische reflectie op bestuursvormen, etc..

Het Europese niveau wordt in de schaalniveaus in de grote opdrachten benoemd en zal ook in de bouwstenen terugkomen.

In de feedback wordt gesteld dat alle aspecten uit de grote opdrachten uitgevoerd moeten kunnen worden op alle scholen. In de bouwstenen komt een vertaalslag naar de verschillende niveaus binnen po en vo.

Ook is gevraagd om weerbaarheid, sociale veiligheid, en zelfredzaamheid op te nemen in de grote opdrachten. Deze aspecten nemen we mee naar de bouwstenen.

In de feedback wordt actualiteit als bron van grote opdrachten genoemd. Gesprekken voeren over controversiële onderwerpen en ingaan op de actualiteit is onderdeel van het onderwijs, als daarmee een onderliggend doel wordt gediend, bijv. machtsverhoudingen, basiswaarden, inspraak. Maatschappelijke bewustwording is onderdeel van burgerschapsonderwijs. In de bouwstenen wordt dit zichtbaar gemaakt. Daarnaast zal het curriculum met enige regelmaat worden herzien en actueel gehouden worden.

Bijlage 1. Consultatieproces

Algemene aanpak consultatieproces

De consultatie heeft verschillende doelen. Het eerste doel is het inhoudelijk verrijken van de tussenproducten. De ontwikkelteams kunnen immers niet alleen de bouwstenen formuleren. Zij hebben de deskundigheid en ervaringen van de rest van het onderwijs- en maatschappelijke veld hierin nodig. Het tweede doel is de herkenbaarheid van de eindopbrengst voor leraren te bevorderen. De ontwikkelscholen hebben hierin een belangrijke rol. Leraren zijn immers de beoogde gebruikers. Tenslotte hebben veel betrokkenen een belang bij de inhoud van de eindopbrengst of spelen ze een rol in de realisatie van het uiteindelijke curriculum; het is belangrijk dat zij in deze fase al hun inbreng kunnen geven.

Bij de start van de consultatieperiode is het tussenproduct van alle ontwikkelteams met bijbehorende consultatievragen breed gedeeld met ontwikkelscholen en andere betrokkenen in het onderwijsveld. De betrokkenen konden feedback aanreiken via een online feedbackformulier. Daarnaast zijn de leraren en schoolleiders uit de ontwikkelteams uitgenodigd bij verschillende bijeenkomsten die door diverse partijen zijn georganiseerd, om daar met aanwezig in gesprek te gaan over de tussenproducten. De organisatoren van de bijeenkomsten konden daarna schriftelijke feedback aanleveren via de online feedbackformulieren. In een aantal gevallen waren er ook bijeenkomsten die meer gericht waren op het ophalen van input voor de komende sessie.

Binnengekomen reacties in de tweede consultatieperiode

De tweede consultatieperiode liep van dinsdag 5 juni tot en met vrijdag 6 juli. Ontwikkelteam Mens en Maatschappij heeft geen grote opdrachten als tussenproduct opgeleverd en dus ook geen feedback gevraagd, maar heeft reacties gevraagd op een aantal vragen als *input* voor het formuleren van grote opdrachten. Hier hebben 25 organisaties dan wel individuen aan meegewerkt. Voor de overige leergebieden zijn er 490 feedbackformulieren ingevuld. Deels zijn dit persoonlijke reacties, maar er zijn ook formulieren ingevuld namens organisaties of naar aanleiding van bijeenkomsten. In totaal waren er 8.255 betrokkenen bij de feedbackreacties. In de feedback zijn o.a. vakverenigingen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven vertegenwoordigd. Ook de ontwikkelscholen hebben gereageerd op de tussenproducten door middel van de feedbackformulieren. De ontwikkelscholen hadden de opdracht om hun inbreng te baseren op de feedback van het lerarenteam op hun school, van ouders, van leerlingen en waar mogelijk het aansluitend onderwijs en maatschappelijke organisaties rondom de school. De specifieke aantallen feedbackreacties zijn per leergebied als volgt:

Leergebieden									
	Nederlands	Rekenen/ Wiskunde	Engels/MVT	Burgerschap	Dig. Geletterdheid	Bewegen en sport	Kunst en Cultuur	Mens en Maatschappij	Mens en Natuur
Het aantal reacties via de website	64	52	50	91	51	53	51	*	78

*Ontwikkelteam Mens en Maatschappij heeft geen grote opdrachten als tussenproduct opgeleverd en dus ook geen feedbackreacties via de website opgehaald, maar heeft input gevraagd via bijeenkomsten op een aantal vragen. Het gaat om 25 reacties voor dit leergebied.

Bent u benieuwd naar de binnengekomen reacties? Deze kunt u vinden op <https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>.

Analyse van input en feedback

De leden van het ontwikkelteam hebben de reacties op een gestructureerde manier uitgewerkt. Het ontwikkelteam heeft de binnengekomen antwoorden geclusterd in thema's en geanalyseerd op grote lijnen in die reacties. Vervolgens zijn de reacties door de ontwikkelteamleden individueel en als team gewaardeerd. Op basis van de teamwaardering en bijbehorende argumentatie hebben de leden van het ontwikkelteam vastgesteld (i) welke input en feedback in de grote opdrachten wordt verwerkt, (ii) welke input en feedback niet in de grote opdrachten wordt verwerkt en (iii) welke feedback naar de volgende fase wordt meegenomen.